

Freestyle: Martina Lešnere par jauniešu bibliotēkām Vācijā

Martina Lešnere (Martina Leschner) ir viena no jauniešu bibliotēkas Freestyle' idejas autorēm Diseldorfā (Vācija). Šī bibliotēka paredzēta kā vieta, kur jaunieši var justies brīvi gan lasot, gan piedaloties dažādās aktivitātēs.

Vācijā ir aptuveni 7 miljoni 12–19-gadīgu jauniešu, tā ir nevienmērīga, grūti diferencējama iedzīvotāju grupa ar dažādām interesēm un atšķirīgu dzīvesveidu. Vienlaikus tā ir arī viena no plašāk pētītajām sabiedrības grupām.

Lai precizētu jauniešu bibliotēkas Freestyle izveides mērķus un koncepciju, desmit Vācijas kultūras institūcijas veica plašu jauniešu aptauju. Pētījumā noskaidrots, ka nav pieņemtas jauniešu auditorijas definīcijas. Daži par jauniešiem uzskata personas līdz 25 gadu vecumam. M. Lešnere domā, ka par jauniešiem atzīstami tikai 19–20 gadus veci cilvēki. Tomēr vecuma norobežojumu izdarīt ir sarežģīti — arvien vairāk pieaugušo vēlas būt jaunieši — atbilstoši ģērbjas, ietur kādu no jauniešu *stiliem*. Tādējādi vērojama īpatna parādība — mūsdienās jaunieši kļūst par sabiedrības attīstības tendenču un dzīvesstilu noteicējiem, priekšzīmi pieaugušajiem.

Jauniešiem nereti ir pretrunīga dzīves uztvere: no vienas puses — optimistiska, pragmatiska un orientēta uz rezultātu, no otras — lielā nedrošība sabiedrībā un pasaulē (terorisms, vides postīšana, ģimenes kā sociālās struktūras nojaukšana, bažas par izglītības un profesijas ieguvu, dzīves perspektīvu nenoteiktība — sarūkošā vidusšķira, pieaugošā sociālā plaista utt.) liek justies kā "krīzes bērniem". Viņiem piemīt izteiktas ilgas pēc stabilitātes, nav orientācijas uz sacelšanos, raksturīga apolitiska dzīves uztvere.

Atbildes uz aptaujā iekļautajiem jautājumiem par brīvā laika pavadīšanu un iesaistīšanos kultūras dzīvē liecināja, ka jaunā paaudze ir atvērta jaunām tendencēm, tai piemīt dažādas, taču bieži mainīgas intereses. Vērojams arī "kultūras diendienisms" (*Kulturflaneur*) — interese par visu, nekur īsti neiedziļinoties. Skola, ko jaunieši mēdz uztvert kā ko obligātu, uzspiestu, tikai retos gadījumos spēj izraisīt interesi par kultūru. Izšķiroša ir ģimenē gūtā pieredze. Tieši tādēļ kultūras veicināšana būtu jāsāk ar vecākiem, ja tas nav iespējams — ar bērnudārza vecuma bērniem.

Kultūra — atpūtai un izklaidei

Kultūras iestāžu nepieciešamība tiek atzīta, popularitātes rangā bibliotēkas ieņem 3.vietu aiz jauniešu klubiem un koncertzālēm, tomēr tas nenozīmē, ka jaunieši tās plaši apmeklē. Daļēji tas skaidrojams ar to, ka brīvais laiks jauniešiem strauji samazinās. Jaunieši

Freestyle bibliotēku entuziaste Martina Lešnere

izjūt pastiprinātu stresu, tādēļ brīvo laiku vēlas tērēt galvenokārt relaksējošām nodarbēm: 86% brīvo laiku pavada kopā ar draugiem, 72% to velta sportam, 66% vēlas atslābināties, slinkot, *čilot*², nenodarboties ne ar ko nopietnu, un tikai 3% apmeklē bibliotēku. Taču arī viņi atzīst, ka galvenokārt bibliotēku apmeklē izklaides un atpūtas nolūkā, izglītībai ir tikai sekundāra nozīme.

Mediju uztvere un lasīšanas ieradumi

Uzauguši modernajā vidē, mediju daudzveidību jaunieši uztver kā pašsaprotamu ikdienas sastāvdaļu. Tā kā lasīšana, viņuprāt, prasa pārāk lielu koncentrēšanos, ikdienā un brīvajā laikā 93% priekšroku dod televīzijai, 84% — datornodarbēm, 82% — MP3 (audio kompresijas (saspiestas) formāts) atskaņotāju un mobilo telefonu izmantošanai, 77% — internetam, 75% — mūzikai un radio. Tikai 37% jauniešu lasa grāmatas, turklāt meitenes ir aktīvākas lasītājas (48%) nekā puisi (29%).

Palielinoties vecumam, samazinās interese par lasīšanu: 12–13 gados vairāk nekā 50% pusaudžu lasa regulāri, no 16 gadu vecuma — tikai katrs trešais. Tātad tieši šajā posmā jauniešiem nepieciešama īpaša bibliotēkāju uzmanība.

Bīlefeldas Freestyle bibliotēkas timeklā vietne

Jaunieši kā publisko bibliotēku lasītāji

Vācijā aktīvi darbojas bērnu un jauniešu bibliotēkas, kas ir intensīvi apmeklētas — bērni ir 50% no visa bibliotēku lasītāju kopskaita. Par "lūzuma punktu" lasīšanā (*Leseknick*) var uzskatīt 12 gadu vecumu. Nākamajos gados pusaudži bibliotēku apmeklē pārsvarā mācību un profesionālos nolūkos, izslēdzot lasītprieku vai brīvā laika pavadīšanu. Kādi tam iemesli? Pirmkārt, pusaudži no 12 gadu vecuma ilgu laiku netika uztverti kā patstāvīga mērķgrupa — nebija atsevišķu, tiem piemērotu telpu (pusaudži nevēlas apmeklēt bērnu nodaļu!), speciāla piedāvājuma. Jauniešiem viņus interesējošos medijus nereti bija jāmeklē pa visu bibliotēku — jauniešu romāni atradās bērnu, mūzika — mūzikas, lasāmatmiņas ciparvideodiski (*DVD*) — pieaugušo nodaļā. Bibliotēkās bija pārāk maz audiovizuālo mediju, kas jauniešu vidē ir ļoti iecienīti, krājums bija pārmēru orientēts uz izglītošanu, tajā trūka jauno, populāro žanru, piemēram, japāņu komiksu *mangu*. Valdīja stereotipi attiecībā uz to, ko jaunietis vēlas. Atsevišķa problēma bija sarežģītā pusaudžu vecuma lasītāju apkalpošana — ne katrs bibliotekārs bija tam gatavs un spēja izvairīties no konfliktsituācijām.

Ja līdz tam Vācija lepojās ar izglītības sistēmu un izglītības standartiem, tad šokējošie 2000.gada Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (*Organization for Economic Co-operation and Development, OECD*) Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas (*Programme for International Student Assessment, PISA*) rezultāti, kas pierādīja, ka 30% bērnu un jauniešu Vācijā spēj lasīt tikai zemākajā līmenī, aktualizēja diskusijas par lasītprasmes attīstīšanu un lasīšanas veicināšanu.

Freestyle — bibliotēka atpūtai un izklaidei

Freestyle bibliotēkas projekta ideja aizsākās 2002./2003. gadā Menhengladbahas (*Mönchengladbach*) pilsē-

tas bibliotēkas (<http://www.hbz-nrw.de/kunden/gast/Moenchengladbach>) un SIA "EKZ Bibliothekservice" kopprojekta ietvaros.

Pirmās *Freestyle* bibliotēkas atvērtas Diseldorfā: 2003.gadā Benrātē, 2006.gadā Derendorfā.

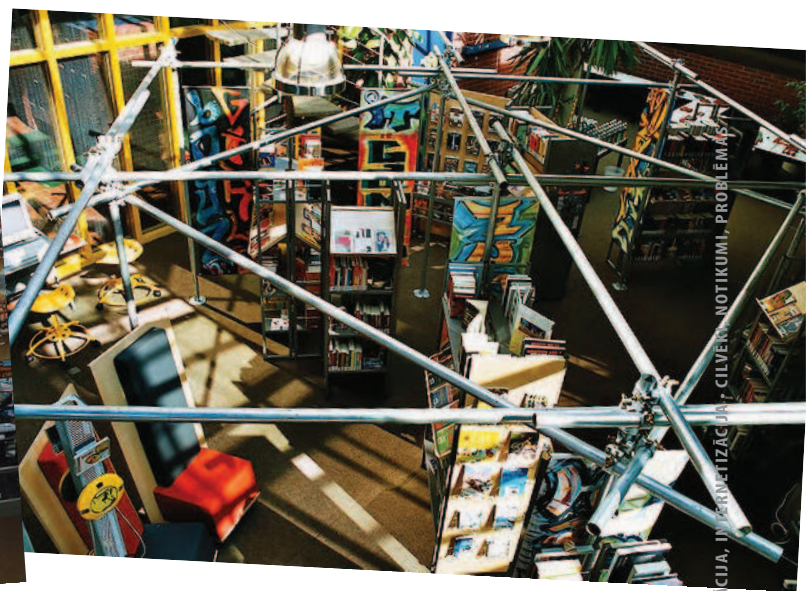
Projekta izveidei tika izvirzīti četri priekšnoteikumi:

- *Freestyle* ierīkošanai un uzturēšanai nav piesaistāmi papildu personāla resursi, izmantojami jau esošie darbinieki un ārpakalpojums (*outsourcing*)³;
- *Freestyle* modelis izmantojams jebkurā Vācijas bibliotēkā;
- tā kā papildu telpas nav iespējams finansēt, *Freestyle* integrējams jau esošajās;
- kārtējām izmaksām jābūt ierobežotām un pārskatāmām. Pēc bibliotēkas ierīkošanas un pamatkrājuma izveides ik gadu jārēķinās ar 10 000 eiro lielu budžetu apmēram 500 jaunu mediju iegādei.

Kā ārpakalpojuma sniedzējs tika piesaistīts uzņēmums, kas sniedz komerciālus pakalpojumus bibliotēkām — jau minētais SIA "EKZ Bibliothekservice". Tā veidotais *Freestyle* bibliotēkas modelis pieejams tirgū un to var iegādāties ikviens Vācijas bibliotēka. Ļoti daudzas bibliotēkas finanšu trūkuma dēļ iegādājās vien atsevišķus *Freestyle* moduļus, piemēram, krājumu. Atsevišķās telpās *Freestyle* bibliotēka izvietota tikai divās Vācijas pilsētās — Hamburgā un Drēzdenē.

Freestyle bibliotekāri, lai arī atzīst, ka pašu spēkiem darba apjomu nespētu veikt, nav īsti apmierināti ar ārpakalpojuma piesaisti. Ārpakalpojuma sniedzējam nav tieša kontakta ar lasītājiem un viņu prasībām, sadarbība ir smagnēja, *Freestyle* bibliotekāriem nav individuālas rīcības brīvības un daudzi jūtas atstumti un neiesaistīti.

M.Lešnere uzsver, ka *Freestyle* projekta galvenais mērķis nav jaunu lasītāju iegūšana, bet to lasītāju, kas pēc 12 gadu vecuma zaudē interesi par bibliotēku un lasīšanu, piesaiste. Tas ir pasākumu kopums, kas orientēts uz lasītāju apmierinātību un saiknes starp bibliotēku un lasītāju pilnveidošanu un nostiprināšanu. Klientu piesaiste ir nepārtraukts pro-

Freestyle bibliotēka Menhengladbahas pilsētas rajonā Reindālenā (Rheindahlen)

cess. Tā pamatu pamats — **kategoriska orientācija uz lasītāju**, kas ir nepārtraukta lasītāja vēlmju un vajadzību izpēte un apmierināšana, tās uztverot visaugstākajā mērā nopietni un necenzējot. *Freestyle* bibliotekāri ir nonākuši pie slēdziena, ka panākumu atslēga jauniešu ilglaicīgai piesaistīšanai ir orientācija uz piedāvājumu brīvā laika pavadīšanai, un to akceptējuši. Tādēļ *Freestyle* ir bibliotēka izklaidei un atpūtai, bez uzdevuma izglīt.

Pamatkrājumā ir 2000 mediji, tas tiek regulāri palielināts līdz 3000 medijiem. Krājumam raksturīga aktuālo informācijas resursu daudzveidība. Ik gadu 25% krājuma tiek atjaunoti — iegādāti 500 jaunu izdevumu (45% — grāmatas, 55% — citi mediji). Krājuma aktualitāte ir viens no svarīgākajiem *Freestyle* ilglaicīgu panākumu principiem — dažādām jauniešu kultūras interesēm ir ļoti īss dzīves periods, turklāt jaunieši labi orientējas jaunākajā piedāvājumā un ir vilušies, ja to neatrod bibliotēkā. SIA "EKZ Bibliothekservice" mediju komplektēšana sākotnēji saņēma ievērojamu devu lasītāju kritikas kā aktualitāti zaudējusi — tādēļ iespiesto izdevumu izvēli pārņēma bibliotēkas darbinieki.

50% krājuma ir iespieddarbi (grāmatas un periodika), 50% — mūzikas CD, audiogrāmatas, datorspēles u.c. Pavisam jauniešiem tiek piedāvātas 14 tēmas, kas pārsvarā domātas brīvā laika pavadīšanai, piemēram, komiksi, puīši un meitenes, kino un televīzija, spēles, dzīvesstils, šausmu stāsti, fantāzija, trilleri, mūzika u.c. Izņēmums ir interešu kopas "Darbs" (turpmākās profesijas izvēle, CV un darba pieteikumu izstrādes pamati u.tml.) un "Palīgā!" (dažādas rokasgrāmatas). Interesanti, ka vācu jaunieši paši izvēlējušies tēmu nosaukumus lietot angļu, nevis vācu valodā (*lifestyle, mystery, comics, action+fun*), argumentējot to ar nepietiekami *stilīgiem* ekvivalentiem dzimtajā mēlē. Daži citi, arī vairums jauniešu vecāku savukārt šādu *stilīgumu* nopeļ un uzskata par mākslotu.

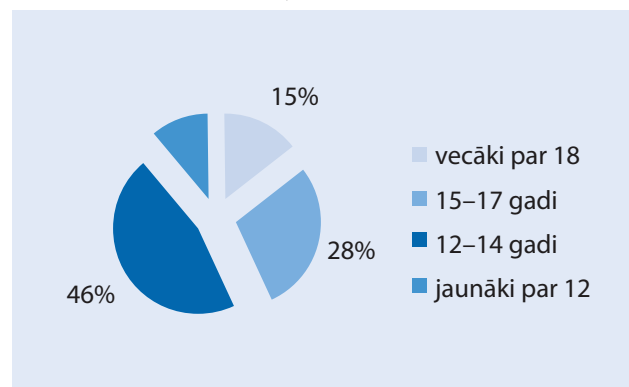
Neatkarīgi no fiziskās formas visi mediji (grāmatas, CD, DVD, periodiskie izdevumi) vienas interešu kopas ietvaros atrodas blakus, signatūras vietā ir uzlīme ar kopas nosaukumu, nozaru literatūra nav atdalīta no daiļliteratūras. Aptaujās mediju izvietojums tiek vērtēts ar atzīmēm 1 un 2⁴, lasītāji tajā orientējas bez īpašas palī-

dzības. Mediju meklēšana apgrūtināta vienīgi ļoti plašu interešu kopu ietvaros.

Freestyle izmantojamība un vērtējums

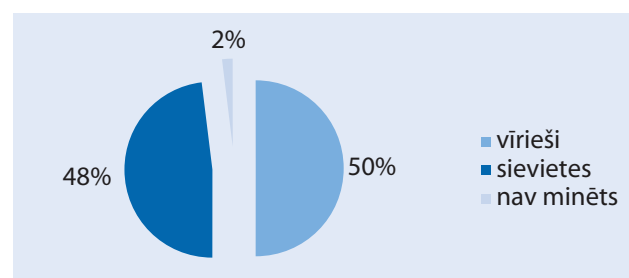
Freestyle visplašāk pārstāvētā vecuma grupa (46%) ir 12–14 gadi — tā tad t.s. "lūzuma punkts" lasīšanā. 3/4 lasītāju ir 12–17 gadus veci (sk. 1.diagrammu). Lasītāji vecumā virs 20 gadiem ir minimāli pārstāvēti, taču palielinās to skaits, kas vecāki par 25 gadiem (galvenokārt pieprasa *negrāmatu* materiālus, fantastiku, trillerus, rokasgrāmatas).

1.diagramma. **Freestyle izmantojums**

ievērojami mainījies bibliotēkas apmeklētāju sadalījums pa dzimumiem — pieaudzis vīriešu dzimtes lasītāju skaits (sk. 2.diagrammu).

2.diagramma. **Freestyle izmantojums pa dzimumiem**

	2004 izmantošana	2004 atzīme	2007 izmantošana	2007 atzīme
Grāmatas	73%	2,1	64%	1,9
Mūzikas CD	68%	2,3	43%	2,2
DVD	64%	2,2	52%	2,3
Datorspēles	53%	2,8	33%	2,4
Periodika	38%	2,8	9%	2,5
Spēles spēļu konsolei Playstation 2	26%	3,2	23%	2,3
Audiogrāmatas	16%	—	15%	2,5
Komiksi	—	2,5	14%	2,4

1.tabula. Mediju izmantošana un novērtējums

Lielākā daļa apmeklētāju ir skolēni (89%). 41% izmanto tikai *Freestyle* (no tiem: 71% ņem medijus uz mājām, 43% — lasa, 40% — klausās mūziku, 16% — lieto internetu, 9% — izmanto kā tikšanās vietu). Vairāk nekā puse *Freestyle* lasītāju apmeklē arī citas bibliotēkas nodaļas. Starp tiem, kas *Freestyle* neiegriežas, 63% par to nezina, 22% nepieciešamos medijus atrod citās bibliotēkas nodaļās, 10% par to nav intereses.

Visumā lasītāji ir apmierināti ar *Freestyle* krājumu, uz ko norāda gan pozitīvais vērtējums aptaujās, gan augstais izmantojums — parasti *Freestyle* medijus izmanto aptuveni 2 reizes biežāk nekā pārējo bibliotēkas krājumu. *Freestyle* pirmsākumos atsaucība bija tik liela, ka uz mājām tikuši izsniegti 50% krājuma — kas gan nav vērtējams pozitīvi, jo ierobežo citu lasītāju izvēles iespējas. Augstā mediju izmantojuma dēļ *Freestyle* saskaras ar to strauja nolietojuma problēmu.

Neskatoties uz to, ka bibliotēkā ir augsts *negrāmatu* piedāvājums, aptaujas rāda, ka visaugstāk vērtētās un biežāk izmantotās vēl joprojām ir grāmatas (2004.gadā — 73%, 2007.gadā — 64%, sk. 1.tabulu). Daļu izmaiņu skaitļos radījis interneta izplatība mājāsaimniecībās.

Ierīkojot *Freestyle*, svarīgi izlemt, vai bibliotēka būs tikai abonements vai arī vieta, kur satikties un pavadīt brīvo laiku. Ne vienmēr precīzi iespējams noteikt, kāds iekārtojuma stils jauniešus piesaistīs, piemēram, sākotnēji ieviestie rūpnīcu celtniecības elementi (*factorylook*), grafiti, karogi ar norādēm, bistro galdi, bāra krēsli neguva atsaucību un jaunieši atzina, ka vēlas vairāk mājīguma, atpūtas atmosfēras, omulīguma, ērtākas mēbeles kā arī vairāk nošķirtības. Benrātē jau tiek plānota telpas iekārtojuma maiņa. Tā kā šajā bibliotēkā *Freestyle* neattaisnoja sevi kā tikšanās vietu un lasītavu (iespējams, iekārtojuma dēļ), Derendorfā tā tika veidota pamatā kā abonements mediju izsniegšanai uz mājām.

Svarīgi *Freestyle* iekārtot pēc iespējas lielākā attālumā no bibliotēkas bērnu nodaļas, jo, ja lasītāju sūdzība Nr.1 ir "pārāk maz mediju", tad sūdzība Nr.2 ir — "pārāk daudz bērnu". Jaunākos lasītājus jaunieši vērtē ne-

gatīvi, tādēļ darbojas arī tādas *Freestyle* bibliotēkas, kurās neielaiž lasītājus, kas jaunāki par 12 gadiem. Vislabākā atrašanās vieta *Freestyle* ir aptuveni 50 m² liela telpa pieaugušo nodaļā, vislabāk — paslēpta aiz nozaru literatūras. Vācu bibliotekāri atzīst — jo vēlāk bērni atklāj *Freestyle*, jo labāk.

Lai izdibinātu, ko jaunieši vēlas, *Freestyle* bibliotēkās regulāri tiek rīkotas aptaujas. Noskaidrots, ka pašas mērķgrupas redzējumā ideālā jauniešu bibliotēka atrodas atsevišķā vietā ar ievērojami ilgāku darba laiku. Jauniešiem ir iespēja pašiem piedalīties tās koncepcijas izstrādē un ieviešanā. Tajā nav sastopami lasītāji, kas jaunāki par 14 gadiem. Pasākumu piedāvājumam jābūt atraktīvam, piemēram, tikšanās ar kulta rakstniekiem, dzejas priekšlasījumi brīvā dabā, filmu vakari u.c. Skolu pasākumi vai klašu apmeklējumi nav iekļaujami *Freestyle* programmās. Uzlabojama *Freestyle* reklāma tīmeklī, izveidojama tīmekļa vietne jauniešu komunikācijai un līdzdalībai, informācija izplatāma modernā, mūsdienīgā veidā, izmantojot *īsziņu* pakalpojumu (*Short Message Service, SMS*), apkārtvēstules (*newsletter*) u.tml. Jaunieši vēlas arī kontaktpersonu — mediju pedagogu.

Freestyle koncepcija atzīstama kā veiksmīga, taču pilnveidojama un attīstāma. M.Lešnere uzsver, ka augstāko sasniegumu mēraukla nav vis apmierināts, bet gan sajūsmināts lasītājs.

Pēc M.Lešneres referāta konferencē "Bibliotēka — interesanta jaunajiem" 2008.gada 16.–17.maijā sagatavojuši **Iveta Krūmiņa**
(Marlēnas Krasovskas foto)

¹ *Freestyle* — brīvstils, brīvais stils.

² *Chill out* — atpūsties, relaksēties, neļaut, lai kaut kas satrauktu.

³ Vācijā, līdzīgi kā citur pasaulē, bibliotēkas var saņemt finansējumu atsevišķiem projektiem, bet ne personāla atalgošanai. Tādēļ projektu izpildē plaši tiek izmantots ārpalpojums. Arī *Freestyle* bibliotēkas krājumu veido un ierīkošanu veic SIA "EKZ Bibliothekservice".

⁴ Vācijas atzīmju sistēma; 1–5, kur 1 ir teicami, 5 — ļoti, ļoti vāji.